Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

КОЛОМІЄЦЬ Наталія Андріївна

УДК 373.31:37.02

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Протасова Наталя Георгіївна,
Національна академія державного управління при президентові України,
завідувач кафедри управління освітою.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гусак Петро Миколайович,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри соціальної педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Калашникова Любов Миколаївна,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди,
доцент кафедри загальної педагогіки.

Захист відбудеться „12” лютого 2009 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „___”_____ 2008р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **В.Д.Сиротюк**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними перетвореннями, коли від людини вимагаються не тільки знання і вміння, а й розвинені особистісні якості, які давали б їй змогу активно долучатися до творчої діяльності. У зв'язку з цим перед освітою постають нові завдання: школа повинна орієнтуватися на створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини, спрямовуватися не на заучування, а на формування в учнів здібностей самостійно осмислювати навколишню дійсність.

Це передбачає перебудову процесу навчання, кінцевою метою якого має стати максимальне розкриття індивідуальних можливостей та самоактуалізація особистості кожного школяра. Демократичний розвиток України зумовив перебудову системи початкової, середньої та вищої освіти, розробку нових програм з метою поліпшення умов, результатів навчання школярів та вдосконалення професійної підготовки вчительських кадрів. В освітніх документах акцент робиться на розвитку інноваційних освітніх технологій у навчальному процесі з метою забезпечення переходу освіти на нову, особистісно орієнтовану парадигму. Визначальною рисою особистісно орієнтованого навчання є взаєморозуміння, взаємодія, творча співпраця вчителя та учнів, викладача і студентів, викладача і вчителів (на курсах підвищення кваліфікації). Вивченням теоретичних і дидактичних питань цього напряму займаються дослідники М.Башмаков, Г.Бермус, І.Бех, П.Гусак, Л.Калашникова, М.Кларін, Н.Протасова, О.Савченко, Г.Селевко, М.Скрипник та ін.

За результатами досліджень, оптимальним для розвитку особистості є діалогічне педагогічне середовище, в якому особистість визнається цінною, вільною і шанованою. Навчальний процес у контексті діалогу – це активна взаємодія та спілкування його учасників, тобто інтеракція, що здійснюється за допомогою відповідних методів.

Проблема застосування інтерактиву в навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як О.Єльникова, Г.Коберник, О.Коберник, О.Комар, Т.Кравченко, М.Крайня, Г.Крівчикова, В.Мельник, Л.Пироженко, Н.Побірченко, О.Пометун та ін., які обґрунтовують доцільність застосування інтерактиву для посилення ефективності процесу навчання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань набули висвітлення в працях російських (О.Коротаєва, Г.Мітіна, Г.Самохіна, С.Стилік, Н.Суворова, Г.Шевченко) та українських (А.Мартинець, М.Скрипник, Л.Пироженко, О.Пометун та ін.) вчених.

Період навчання в початковій школі має непересічне значення для інтелектуального, фізичного, емоційного та соціального розвитку дитини. Ці питання стали предметом наукових розробок І.Беха, І.Божович, Л.Виготського, Л.Куликової, М.Левітова, А.Люблинської, А.Матвеєвої, Д.Ольшанського, С.Рубінштейна, О.Скрипченка та ін.

У Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Державному стандарті початкової загальної освіти визначено основну мету початкової освіти, яка, серед іншого, полягає у всебічному розвитку та вихованні особистості через формування в учнів повноцінних мовленнєвих умінь і навичок, набуття особистого досвіду культури спілкування і співпраці у різних видах навчальної діяльності, самовираження у творчих видах завдань, загальнонавчальних та цільових компетенцій.

Одним із провідних способів належної реалізації цієї мети є мовна освіта. Головною метою мовної освіти в початкових класах є формування в учнів комунікативної компетенції – досконалого володіння навичками спілкування в будь-якому середовищі за різних обставин.

Основні напрями оптимального вирішення таких завдань безпосередньо пов'язані з упровадженням у навчальний процес інтерактивних методів. Підтвердженням цього можуть бути наукові праці Л.Биркун, Н.Будни, З.Головко, Я.Заяць, І.Зимньої, О.Коваленко, О.Коломінової, О.Косенко, С.Котович, Л.Лотиш, В.Плахотника, С.Роман та ін.

Багатий досвід, накопичений педагогічною теорією і практикою, такий напрям, як обґрунтування дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів, зокрема в процесі мовної освіти молодших школярів, свідчить про те, що дані проблеми ще не знайшли достатнього осмислення й узагальнення в сучасній дидактиці. Аналіз літератури показав, що зусилля науковців спрямовуються переважно на визначення сутності інтерактиву, розробку різних видів таких методів, залишаючи поза увагою визначення дидактичних засад їх ефективного використання у навчанні молодших школярів. Це утруднює належне запровадження інтерактивних методів у практику початкової школи, призводячи, іноді, до перенасичення ними навчального процесу, або, навпаки, залишаючи їх поза діяльністю вчителя та учнів. Це зумовлює необхідність дослідження цього питання, визначення потенційних резервів, закладених у дидактичній системі щодо конструювання навчального процесу.

Наявні суперечності між соціальним замовленням щодо результатів навчання, зокрема формування в учнів початкових класів комунікативної компетенції, та реальними способами їх досягнення, недостатність теоретичного і практичного дослідження цих питань актуалізує проблему визначення дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчальному процесі початкової школи з одночасним пошуком шляхів посилення педагогічної ефективності кожного з них. Це й обумовило вибір теми дослідження: **„Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів".**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до Тематичного плану наукових досліджень Національного університету імені М.П.Драгоманова „Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти" (протокол № 5 від 21 грудня 2001 р.), затверджена вченою радою університету (протокол № 8 від 29 березня

2002 р.) та погоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 5 від 14 травня 2002 р.).

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити дидактичні засади застосування інтерактивних методів у процесі навчання молодших школярів.

Відповідно до мети було сформульовано такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробки проблеми в педагогічній теорії і практиці; визначити сутність, структуру й особливості застосування інтерактивних методів навчання в початкових класах, здійснити їх класифікацію.

2. Обґрунтувати вікові особливості дітей молодшого шкільного віку як передумови запровадження в процес навчання інтерактивних методів.

3. Встановити та розкрити основні характеристики дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчальному процесі початкової школи.

4. Розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів.

Об'єкт дослідження – процес застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів.

Предмет дослідження – дидактичні засади, що сприяють ефективному застосуванню інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів.

Відповідно до мети та завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних **методів.** Теоретичні методи (вивчення філософської, психологічної та педагогічної літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми, аналіз, синтез, узагальнення і систематизація теоретичних даних) застосовувалися для визначення гіпотези, мети та завдань дослідження. Емпіричні методи (анкетування, інтерв'ю, бесіди, спостереження, ранжування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), статистична обробка одержаних результатів) застосовувалися для одержання фактичних даних щодо стану досліджуваної проблеми в практиці та обробки проміжних і кінцевого зрізу після проведення дослідно-експериментальної роботи.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше*:

-визначені дидактичні засади застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів;

-розроблено та науково обґрунтовано модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів, в якій розкрито основні дидактичні складові: цілі процесу навчання; дидактичні принципи; дидактичні умови; зміст навчання; інтерактивні методи навчання; навчальна діяльність на уроці; удосконалена комунікативна компетенція; цілі процесу навчання – 2.

-виявлено інваріантну складову моделі реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших

школярів, яка є сталою для впровадження у процес мовної освіти на всіх ланках загальної середньої освіти.

Подальшого розвитку дістали:

-класифікація інтерактивних методів за критеріями чисельності учасників, характеру завдань, методичної мети та етапу уроку, що дало змогу підвищити ефективність формування в учнів початкових класів комунікативної компетенції;

-теоретичні положення щодо сутності понять „інтерактивний метод", „взаємодія", особливостей структури інтерактивного методу та процесу навчання із використанням інтерактивних методів.

Удосконалено процес навчання молодших школярів на основі науково обґрунтованої системно-методичної моделі реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів.

Практичне значення роботи знайшло вияв у розробці системи уроків з іноземної та української мов з використанням інтерактивних методів, підготовці методичних рекомендацій для вчителів початкової школи щодо впровадження в навчальний процес інтерактивних методів навчання молодших школярів.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при викладанні курсу лекцій для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, а також для розробки сучасних методик викладання в початкових класах з метою підвищення ефективності навчального процесу.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес початкових класів Уманської міської гімназії (довідка № 180 від 11 жовтня 2007 р.), Уманської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 8 (довідка № 182 від 28 вересня 2007 р.), Уманської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 11 ім. М.П.Бажана (довідка № 383 від 02 жовтня 2007 р.), Білозерської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 13 м. Добропілля (довідка № 157 від 25 вересня 2007 р.). Вірогідність і обґрунтованість одержаних даних забезпечується реалізацією методологічних і теоретичних підходів згідно з поставленою метою; застосуванням комплексної методики, що містить взаємопов'язані й взаємодоповнюючі методи дослідження; репрезентативністю вибірки, проведенням експерименту в умовах контролю, всебічним якісним і кількісним аналізом експериментальних даних; особистою участю автора в дослідно-експериментальній роботі; практичною апробацією результатів дослідження.

Апробація результатів дослілження. Основні положення і результати дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та методики початкового навчання НПУ імені М.П.Драгоманова. Результати дослідження апробовано на наукових звітних конференціях НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 2006), на Міжнародних „Проблема імітаційно-ігрового підходу до організації навчального процесу у вищій школі" (Кривий Ріг, 2001), „Роль едукаційного середовища у підготовці вчителя сільської школи" (Умань, 2007),

Всеукраїнських „Методологія і методика інтерактивного навчання у вищій школі” (Умань, 2007), „Нові концепції викладання іноземної мови в контексті Болонського процесу” (Київ, 2007) науково-практичних конференціях, Всеукраїнському семінарі з інтерактивних методів навчання під егідою посольства США в Україні (Умань, 2006 – 2007 н.р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані в 9 наукових працях, з них 6 у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 2 тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1- методичні рекомендації для вчителів. Усі роботи одноосібні.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 260 найменувань, з них 21 – іноземною мовою) та 11 додатків на 41 сторінці. Загальний обсяг роботи становить 278 сторінок, з них основного тексту – 190 сторінок. Дисертація містить 7 таблиць на 8 сторінках, 7 рисунків на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь розробленості проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, гіпотезу, методологічні й теоретичні засади дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи, доведено вірогідність отриманих результатів, подано відомості щодо апробації та впровадження результатів дисертації.

У першому розділі – **„Теоретичні засади інтерактивних методів навчання”** – здійснено аналіз наукової літератури, розглянуто основні підходи до тлумачення сутності інтерактивних методів, визначено сутність інтерактивних методів навчання, розкрито науково-теоретичні основи педагогічної взаємодії як пріоритетної складової інтерактиву.

Аналіз філософсько-історичного аспекту досліджуваної проблеми дав змогу простежити історію її розвитку, виявити позиції науковців щодо тлумачення сутності інтерактивних методів навчання, розгляду їх як ефективного способу активізації навчальної діяльності школярів, забезпечення міжособистісної взаємодії вчителя та учнів.

Реформаторські процеси в галузі освіти, які відбуваються нині на національному ґрунті, спрямовані на її гуманізацію та демократизацію. З усіх складових освітнього процесу (мета, завдання, зміст, засоби, форми, методи, прийоми, контроль та аналіз результатів) саме методи виступають вирішальною умовою його ефективного функціонування. Тому вдосконалення, осучаснення освіти має супроводжуватися оновленням методів її реалізації, коли поряд із традиційними широкого застосування набувають їх інноваційні різновиди.

З’ясовано, що дидактична й історична категорія „метод” не є незмінною. Вона постійно зазнає вдосконалення, збагачення новим змістом, оновлення, трансформації відповідно до змінюваних цілей і змісту освіти.

Узагальнення поглядів А.Алексюка, Ю.Бабанського, В.Бондаря, В.Дьяченка, В.Орлова та ін. дає змогу твердити, що метод навчання є системним об'єктом, який включає види і прийоми навчальної діяльності педагога і пізнавальної діяльності учнів, дії та операції, що забезпечують вирішення поставлених завдань, цілеспрямованим способом взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, спрямованої на досягнення триєдиної мети: навчальної, виховуючої і розвивальної.

Поняття «активні методи» з'явилося у вітчизняній і зарубіжній педагогіці у 20-30-х роках ХХ століття. На теренах української педагогіки значний внесок у розробку цих питань зробив О.Ривін, який започаткував так званий метод навчання в парах змінного складу або організований діалог чи метод діалогічних поєднань. На активній взаємодії ґрунтувалися також бригадно-лабораторний і проектний методи, виробничі та трудові екскурсії, практики, кооперативне навчання, які використовувалися в національній школі в означений період. Однак відсутність наукового їх обґрунтування, переоцінка ролі самостійності учнів, недостатнє теоретичне осмислення сутності активного навчання, обмеженість відповідного методичного забезпечення призвели до відмови від їх застосування в навчальному процесі.

Подальшого розвитку активні методи набувають наприкінці 50-х - початку 60-х років ХХ ст., що було пов'язано з працями радянського дидакта Є.Голанта, який запропоновув (залежно від способу діяльності учнів у навчальній діяльності) поділяти методи навчання на „пасивні" та „активні".

У 70-х роках ХХ ст. активні методи ввійшли до наявної, на той час, класифікації методів навчання і почали широко впроваджуватися в систему освіти. Їх розробка пов'язана з працями В.Сухомлинського, а надалі педагогічною діяльністю Ш.Амонашвілі, В.Шаталова, Є.Ільїна. Це стало підґрунтям для виникнення теорії і практики розвивального навчання.

У 80-х роках ХХ століття зростає інтерес учених-педагогів і вчителів-практиків до методів, які забезпечують створення під час навчання мікроклімату, базованого на принципах співпраці й демократизації, сприяють розвитку в учнів критичного мислення та вміння самостійно опановувати нові технології, формують уміння бачити проблеми і правильно їх аналізувати, залучають учнів до постановки запитань, дослідження проблем, формулювання рішень.

Сьогодні спостерігається перехід школи на курс, який має забезпечити створення можливостей для учнів займати не просто активну, а й ініціативну позицію в навчальному процесі. Найбільшою мірою таким вимогам відповідають інтерактивні методи навчання. До основних переваг інтерактиву належать: можливість переведення учнів у позицію суб'єкта навчального процесу, сприяння розвитку в них комунікативних умінь і навичок, рефлексії, навичок проектної діяльності та логічного мислення, самостійної роботи, підвищення інтересу до опанування навчального матеріалу.

Ми в своєму дослідженні визначаємо інтерактивні методи як такі, що ґрунтуються на взаємодії, діалоговому (полілоговому) спілкуванні, забезпечують суб'єктність учня, розвиток його логічного, творчого, критичного

мислення, формування навичок працювати в команді, аргументувати, доводити власну точку зору, слухати і приймати погляди інших на засадах паритетності та партнерства.

Тобто, інтерактивними вважаються такі методи навчання, які реалізуються завдяки активній взаємодії учнів і дають змогу на основі внеску кожного з них у спільну справу отримувати нові знання, організувати спільну діяльність, ідучи від окремої взаємодії двох-трьох осіб до широкої співпраці класного колективу.

Діагностика структурного ядра інтерактивного метода стала передумовою виокремлення таких його компонентів, як: цільовий, змістовий, діяльнісний, психологічний, результативний. Наочно структура інтерактивного методу представлена на рис. 1.

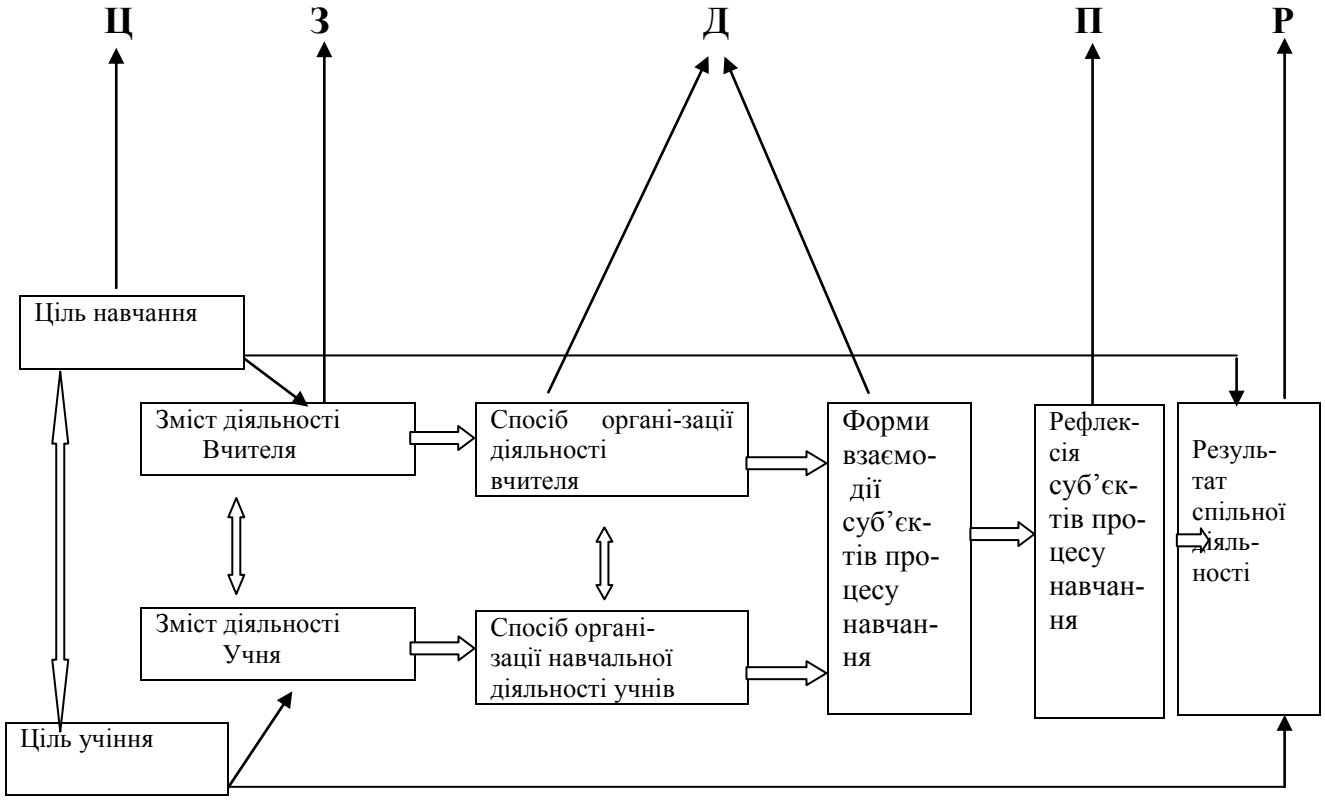

Рис. 1. Суттєві ознаки інтерактивного методу:

Ц – цільовий компонент;
З – змістовий компонент;
Д – діяльнісний компонент;
П – психологічний компонент;
Р – результативний компонент.

Зважаючи на наведену структуру, нами була розроблена класифікація інтерактивних методів навчання, в основу якої покладали такі критерії: чисельність учасників, характер завдань, методична мета, етап уроку. Кожний з цих критеріїв включав наступні типи інтерактивних методів:

За *чисельністю учасників*: фронтальні та кооперативні (парні, групові).

За *характером завдань*: єдині, диференційовані.

За *методичною метою*: формуючі, вправляючі.

За *дидактичною метою*: інформаційні, організаційні, регулятивні, аргументуючі (пояснювальні).

Наочно розроблена нами класифікація інтерактивних методів навчання молодших школярів подана на рис.2.

З'ясовано, що провідною ознакою інтерактивного методу є взаємодія. Взаємодія - це процес спільної комунікативної діяльності, який проявляється в обміні інформацією, організації сумісних дій, застосуванні індивідуальних внесків (надбань), спрямованих на розв'язання спільної проблеми, що має своїм результатом взаємозміни поведінки, діяльності, стосунків взаємодіючих суб'єктів. Компонентами взаємодії виступають спілкування і спільна діяльність, які також перебувають у взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Накопичення і теоретичне осмислення досвіду педагогічної праці, виділення інтерактивності як її важливої ознаки сприяло розширенню поняття „навчання", в якому взаємодія виступала невід'ємною властивістю цього процесу й експлікувалася в безпосередніх практичних узагальненнях.

У другому розділі – **„Практика використання інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів"** – розкриваються психофізіологічні та психічні особливості молодших школярів; розглядаються основні підходи до застосування інтерактивних методів у процесі навчання української та іноземної мов; визначається сучасний стан використання інтерактиву у початкових класах.

Основними психофізіологічними утвореннями молодшого школяра, що створюють передумови для запровадження в навчальний процес початкової школи інтерактивних методів, є: образне сприймання та запам'ятовування; довільність уваги, її орієнтація на сильний подразник; підвищена емоційність сприйняття; імпульсивність, недовільність вольових зусиль; вагома роль навчальної гри в процесі організації та реалізації пізнавальної діяльності; схильність дітей до копіювання, наслідування в діях; конкретне або наочно-образне мислення; екстенсивний характер пізнання навколишнього світу.

У Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Державному стандарті початкової загальної освіти визначено основну мету початкової освіти, яка, серед іншого, полягає у всебічному розвитку та вихованні особистості через формування в неї повноцінних мовленнєвих умінь і навичок, набуття особистого досвіду культури спілкування і співпраці у різних видах навчальної діяльності, самовираження у творчих видах завдань, загальнонавчальних та цільових компетенцій, насамперед комунікативної компетенції.

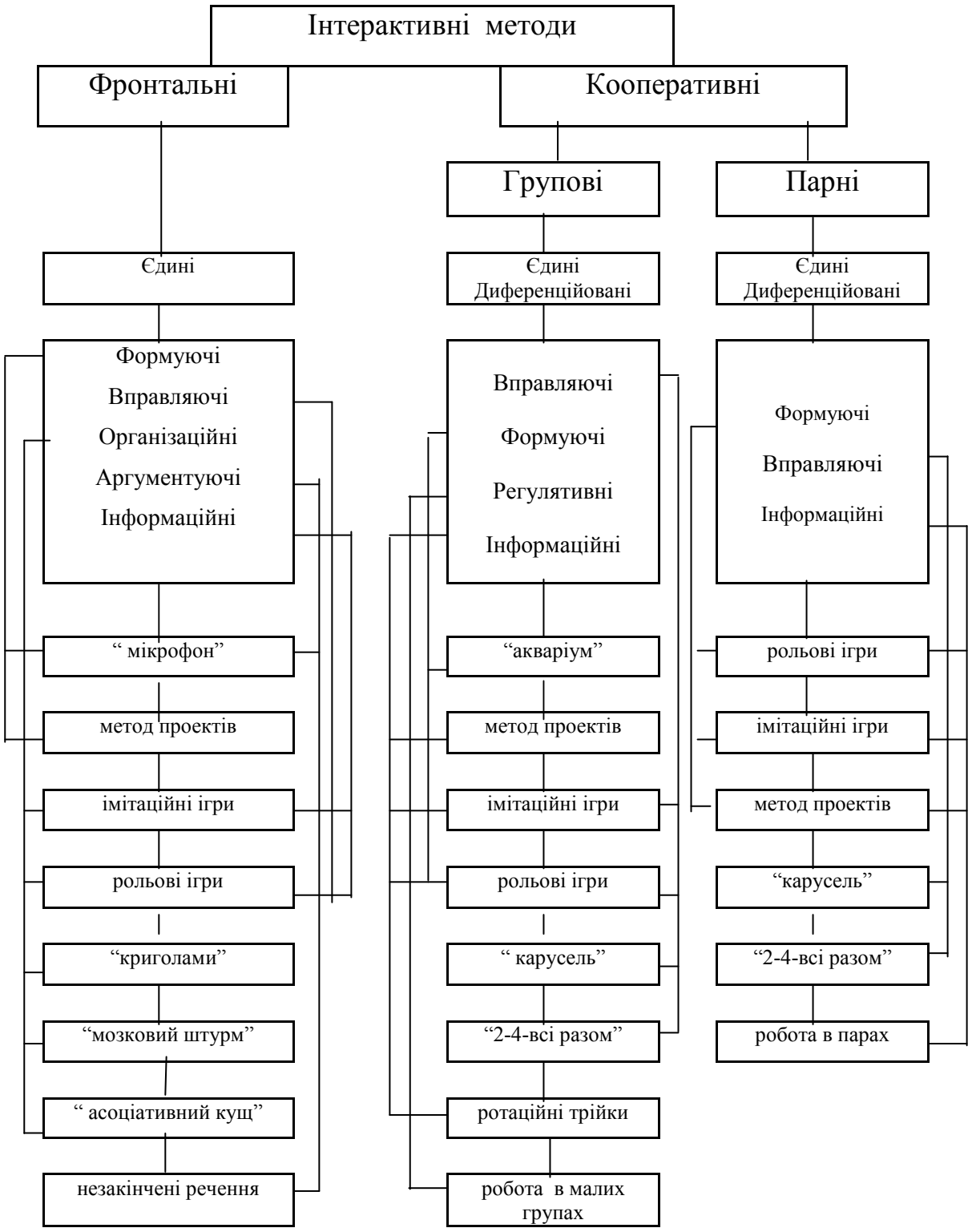

Рис.2. Класифікація інтератвиних методів навчання молодших школярів

Одним із провідних чинників її досягнення є мовна освіта, на яку покладається завдання підготовка мовно грамотної людини з високим рівнем комунікативної компетенції, яка ґрунтується на системі знань про мову та її граматичну будову; самобутньої мовної особистості, котра має значний словниковий запас, засвоїла головні норми літературного мовлення, здатна вільно виражати свої думки та почування в усній та писемній формах, у будь-якому стилі й жанрі, досконало володіє навичками спілкування в будь-якому середовищі за різних обставин.

З метою з'ясування сучасного стану застосування інтерактивних методів навчання вчителями початкових класів, налаштованості дітей на інтерактивну взаємодію у процесі навчання, визначення рівнів сформованості в молодших школярів комунікативної компетенції було проведено констатувальний етап експерименту.

Одержані за першим з визначених напрямів роботи результати засвідчили, що методи, які використовуються вчителями початкових класів у навчальному процесі, характеризуються одноманітністю й переважно зводяться до дидактичних ігор, інсценізації діалогів та групової роботи.

Аналіз та узагальнення результатів констатувального етапу експерименту засвідчили, що найбільша кількість молодших школярів перебуває на середньому рівні сформованості комунікативної компетенції (відповідно 68,7% у 2-му, 67,9% - у 3-му і 67,9% - у 4-му класі). При цьому спостерігається тенденція кількісного зниження наповнення цієї групи в третьому класі з наступним його зростанням у четвертому.

Не мають різких розходжень між роками навчання показники низького рівня, хоча тут присутня тенденція збільшення кількості таких учнів від 2-го до 4-го класу. Найбільша кількість дітей з високим рівнем сформованості комунікативної компетенції виявлена в 4-х класах (7,5%).

У процесі констатувального етапу експерименту було виявлено існування безпосереднього зв'язку між використанням на уроках інтерактивних методів та сформованістю в учнів комунікативної компетенції. Так, найбільша кількість дітей з високим і середнім рівнем цього особистісного утворення навчається в класах, де вчителі систематично вдаються до впровадження в навчальний процес різноманітних інтерактивних форм і методів, застосовують їх на різних етапах уроку.

Таким чином, констатація реального стану особливостей поведінки учнів молодшого шкільного віку в колективі дає змогу твердити про потребу доповнення арсеналу традиційних методів навчання інтерактивними їх різновидами.

У третьому розділі **„Модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів”** – розроблено й обгрунтовано системно-методичну модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярі, проведено її апробацію в процесі формувального етапу експерименту; здійснено аналіз та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи.

Поняття „дидактичні засади” охоплює компоненти, пов’язані з організацією навчального процесу, складовими якого є цілі навчання, оптимальні методи і форми, а також взаємозалежна навчальна діяльність учителя та учнів на уроці. У нашій роботі дидактичними засадами ефективного застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів були визначені: цілі процесу навчання; дидактичні принципи; дидактичні умови; зміст навчання; інтерактивні методи; навчальна діяльність на уроці; удосконалена комунікативна компетенція, цілі процесу навчання-2.

Для оптимальної реалізації окреслених дидактичних засад створювалася „Системно-методична модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів” (рис. 3).

Системний характер моделі зумовлений існуванням взаємозв’язку між її компонентами, які систематизувалися на основі чотирьох аспектів системного підходу (морфологічного, структурного, функціонального та генетичного). Такий взаємозв’язок розглядали як важливий механізм осмисленого пізнання дидактичних явищ і процесів, вибудови оптимальних проектів інтерактивного навчання молодших школярів з метою одержання високоякісних результатів. Оскільки планування процесу навчання та його реалізація здійснювалися в контексті даної моделі, оптимальним для її визначення вважали термін “системно-методична модель”.

Статично формуючими компонентами моделі виступали: принципи навчання, дидактичні умови, методи навчання, навчальна діяльність, удосконалена комунікативна компетенція, які становили її інваріантну (незалежну від зміни умов) складову.

Перемінною складовою було визначено мету та зміст навчання. Адже у початковій ланці освіти формуються лише основи комунікативної компетенції, потрібні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення в основній школі. Тому зміст цих компонентів, на відміну від інших, є альтернативним (змінним, рухомим), що пов’язано з переходом на вищий рівень формування в учнів відповідних знань, умінь і навичок.

При організації експериментальної роботи вважали за необхідне додати до запропонованої нами моделі ще один складовий компонент – „Цілі навчання – 2”. Необхідність цього зумовлювалася тим, що досягнення поставлених на початковому етапі навчання цілей сприяє органічному переходу до наступної (середньої) ланки школи, а отже, формуванню комунікативної компетенції на рівні незалежного користувача (B_1, B_2) відповідно до „Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти”. Цей факт засвідчує про цільове спрямування початкової освіти, її неперервність і наступність з основною школою.

Формувальний етап експерименту, в основу якого було покладено розроблену нами модель, проводився на базі початкових класів ЗОШ І-ІІІ ступеня № 8, ЗОШ І-ІІІ ступеня № 11 ім. М.Бажана, Міської гімназії ім. І.Франка м. Умані Черкаської області, Білозерської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 13 м. Добропілля. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 300 учнів третіх класів.

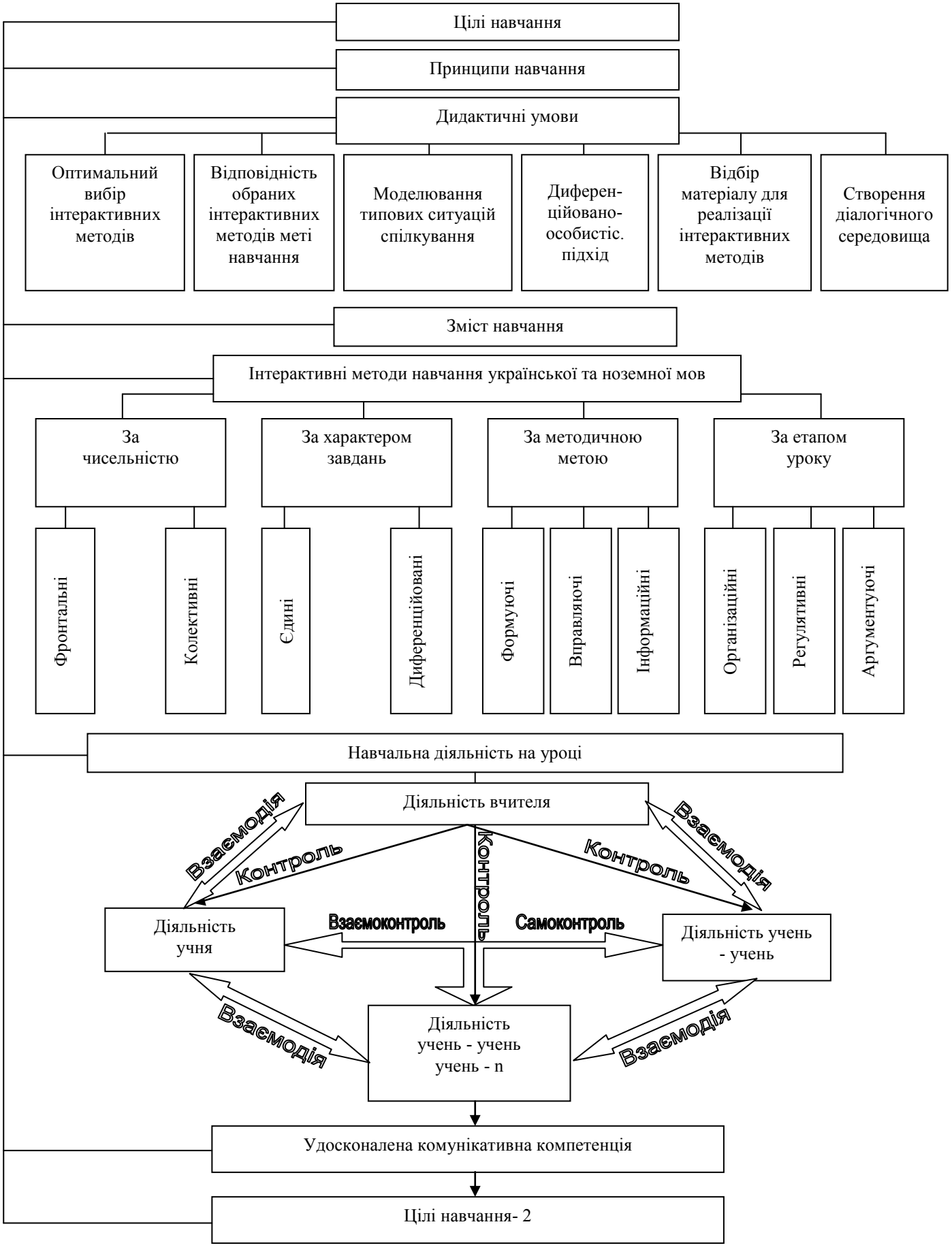

Рис. 3**. Системно-методична модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів**

У процесі формувального етапу експерименту вчителю надавалося право вибору інтерактивних методів залежно від чисельності учасників запланованої взаємодії. Водночас рекомендували враховувати рівень сформованості у них відповідних умінь і навичок, методичну мету та етап уроку. Ці компоненти були сталими і не підлягали взаємозаміні.

Апробація моделі здійснювалася в процесі реалізації розробленого нами циклу уроків з української та англійської мов, на яких використовувалися такі інтерактивні методи, як: „Мікрофон", робота в парах, „Діалоги", „Знайомство", рольові ігри, „Акваріум", „Кинь запитання", „Ice-break game", „Асоціативний кущ", „Карусель", "Незакінчене речення", „Два-чотири-всі разом".

Під час заключного зрізу оцінювання за всіма завданнями відбувалося відповідно до критеріїв, визначених нами на констатувальному етапі експерименту. Узагальнення одержаних результатів, їх систематизація дали змогу визначити загальний рівень сформованості в молодших школярів комунікативної компетенції

Були визначені контрольні класи, які в загальному вимірі (за ставленням учителів до інтерактиву, вміннями застосовувати відповідні методи під час навчання молодших школярів української та англійської мов, підручники; рівні сформованості в учнів комунікативної компетенції, чисельністю учнів) не мали значних відмінностей.

Наочно рівні сформованості в учнів контрольних та експериментальних класів комунікативної компетенції до і після завершення формувального етапу експерименту подані в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості комунікативної компетенції молодших школярів до формувального етапу експеримента та після його завершення, %

Рівень	Кількість учнів, %			
	Контрольні класи		Експериментальні класи	
	До експ.	Після експ.	До експ.	Після експ.
Високий	7,3	7,8	7,3	55,4
Середній	67,9	67,7	66,5	37,3
Низький	24,8	24,5	26,2	7,3

Унаслідок проведеної роботи в експериментальних класах у рівні сформованості в молодших школярів комунікативної компетенції відбулися позитивні зрушення. Якщо до формувального етапу експерименту на високому рівні перебувало лише 7,3% учнів, то завдяки впровадженню обґрунтованих нами дидактичних засад, розробленої класифікації інтерактивних методів і занурення в процес навчання української та англійської мов „Системно-методичної моделі", кількісний склад цієї групи значно збільшився і становив 55,4%. Це відбулося завдяки переходу 41,1% учнів з групи середнього рівня до групи високого рівня. Водночас 18,9% дітей, які за результатами констатації були віднесені до низького рівня сформованості досліджуваних якостей,

перейшли до групи середнього рівня. Як наслідок, на низькому рівні залишилося лише 7,3% молодших школярів.

Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи дають змогу зробити такі **висновки.**

1. Аналіз наукової літератури засвідчує, що вивчення методів організації та реалізації навчальної діяльності має тривалу історію розвитку, на різних етапах якої надавалася перевага тим чи іншим їх різновидам. У загальному розумінні розрізняють пасивні, активні та інтерактивні методи. Перші з них ґрунтуються на домінуючій ролі вчителя як суб'єкта навчання і підпорядкованості, об'єктивності позиції учня, переважанні репродуктивного виду діяльності. Активні методи дещо нейтралізують цей недолік, але також не можуть повною мірою забезпечити повноправність учня в процесі навчання, а, отже, й обмежують можливості досягнення високого рівня інтелектуального розвитку дитини, формування в неї самостійного критичного мислення, вмінь не лише знаходити і пропонувати рішення, а й відстоювати, аргументувати свою думку як передумову подальшого її просування шляхом пізнання, створення умов для самовдосконалення та саморозвитку.

2. Проведений аналіз психофізіологічних та психічних особливостей дітей молодшого шкільного віку засвідчує, що такі характеристики, як образне сприймання та запам'ятовування, підвищена емоційність сприйняття, конкретне або наочно-образне мислення створюють позитивні передумови для вивчення української та іноземної мов. Водночас, від учителя вимагається всебічне їх урахування в навчальному процесі, зокрема в плані добору відповідних методів навчання. Важливе місце серед них мають посісти інтерактивні методи, адже вони найбільшою мірою відповідають притаманним молодшим школярам особливостям та якостям, є сенситивними для учнів цієї вікової категорії.

Найбільш повно сучасним завданням в царині організації і реалізації навчальної діяльності відповідають інтерактивні методи, побудовані на діалозі (полілозі), міжособистісній взаємодії, переведенні учнів у позицію активних суб'єктів навчання, спроможних активно включатися до пізнавальної діяльності на засадах самопрагнення, самовияву, емоційно-позитивного ставлення і самостійного досягнення навчальних цілей.

Враховуючи психофізіологічні та психічні особливості дітей молодшого шкільного віку і основні стратегічні напрями мовної освіти у середній школі, нами було розроблено класифікацію інтерактивних методів навчання молодших школярів, що ґрунтувалася на наступних критеріях:

Чисельність учасників: фронтальні та кооперативні (парні, групові).

Характер завдань: єдині, диференційовані.

Методична мета: формуючі, вправляючі, творчі (креативні).

Етап уроку: інформаційні, організаційні, регулятивні, аргументуючі (пояснювальні).

3. Визначено й науково обґрунтовано дидактичні засади застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів. До таких засад віднесено: цілі навчання, принципи та умови навчання, зміст навчання,

оптимальні методи і форми, а також взаємозалежна навчальна діяльність учителя та учнів на уроці, удосконалена комунікативна компетенція, цілі навчання – 2.

4. З метою перевірки доцільності визначених нами дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів та здійсненої класифікації інтерактивних методів було розроблено та науково обґрунтовано системно-методичну модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів, яка уособлювала процедуру формувального етапу дослідно-експериментальної роботи.

Аналіз особливостей реалізації системно-методичної моделі дав змогу визначити в її структурі інваріантну складову – компоненти (принципи навчання, дидактичні умови, методи навчання, навчальна діяльність, удосконалена комунікативна компетенція), що є усталеними для всіх ланок загальної середньої освіти.

5. У ході формувального етапу експерименту доведено ефективність системно-методичної моделі реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів у формуванні в них комунікативної компетенції.

Встановлено існування безпосереднього зв'язку між використанням на уроках української та іноземної мов у початкових класах інтерактивних методів та сформованістю в учнів комунікативної компетенції.

Завершальний зріз засвідчив позитивні зрушення як у контрольних, так і в експериментальних класах. Однак, якщо в контрольних класах означені зрушення були незначними, у класах, де вчителі працювали за розробленою нами моделлю, позитивні зміни мали суттєвий прояв.

В експериментальних класах до початку формувального етапу експерименту високий рівень сформованості комунікативної компетенції мало лише 7,3% учнів. Згідно з показниками завершального зрізу, чисельність цієї групи значно збільшилася і становила 55,4%, що стало результатом набуття 41,1% учнів з групи середнього рівня більш високого рівня сформованості комунікативної компетенції. Водночас з групи низького рівня, до якої за результатами констатації було віднесено 26,2% дітей, до групи середнього рівня можна було віднести 18,9% молодших школярів.

Це засвідчує, що визначені нами й апробовані в процесі формувального етапу дослідно-експериментальної роботи дидактичні засади застосування інтерактивних методів і модель їх реалізації у процесі мовної освіти молодших школярів є ефективними.

Проведена дослідно-експериментальна робота не вичерпала всіх аспектів проблеми. До подальших напрямів, що можуть стати предметом дослідження, можна віднести: розробку і впровадження у навчальний процес початкової ланки загальноосвітньої школи технологій застосування інтерактивних методів на матеріалі інших навчальних предметів, виявлення можливостей використання запропонованих дидактичних засад для інших вікових груп школярів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

І. Статті в наукових фахових виданнях

1. Коломієць Н.А. Інтерактивне навчання: сутність, основні засоби реалізації / Наталія Андріївна Коломієць // Наукові записки: Зб. наук. ст. Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Педагогічні та історичні науки. – Випуск LXII (62). – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – С.82-91.
2. Коломієць Н.А. Педагогічні технології: з теорії питання / Наталія Андріївна Коломієць // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – К.: Міленіум, 2006. – Випуск 17. – С. 231-240.
3. Коломієць Н.А. Інтерактивні методи навчання молодших школярів англійської мови: спроба класифікації / Наталія Андріївна Коломієць // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань, 2007. – С.112-118.
4. Коломієць Н.А. Дослідження доцільності визначення дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів англійської мови / Наталія Андріївна Коломієць // Психолого- педагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. праць. – Умань, 2007. – Випуск 23. – С.73-81.
5. Варчак Н.А. Дидактична гра в процесі навчання іноземної мови / Наталія Андріївна Коломієць // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Наука і сучасність: Зб. наук. пр. – К.: Логос, 2000. – Вип. № 1. Ч.2. – С.16-25.
6. Коломієць Н.А. До проблеми оптимальної реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів / Наталія Андріївна Коломієць // Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань, 2008 – Ч.1. – С. 85-95.

ІІ. Матеріали конференцій

7. Коломієць Н.А. Формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів інтерактивними методами / Наталія Андріївна Коломієць // Нові концепції викладання іноземної мови в контексті Болонського процесу: всеукраїн. наук.-метод. конф., 7 лист. 2007 р.: тезиси доповідей .– К., 2007. – С.31-33.
8. Варчак Н.А. Опора на гру, як один із шляхів активізації навчальної діяльності молодших школярів / Наталія Андріївна Варчак // Проблема імітаційно-ігрового підходу до організації навчального процесу у вищій школі: міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 верес. 2001 р.: тезиси доповідей. – Кривий Ріг, 2001. – С.156-160.

ІІІ. Навчально-методичні матеріали

9. Коломієць Н.А. Інтерактивні методи навчання дисциплінам гуманітарного циклу у молодшій школі (на матеріалі предметів „Рідна мова” та „Англійська мова”): Методичний посібник / Наталія Андріївна Коломієць. –Умань, 2008. – 102с.

АНОТАЦІЇ

Коломієць Н.А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2008.

Дисертація присвячена дослідженню актуальної проблеми - визначенню дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі навчання молодших школярів.

Розглянуто еволюцію становлення інтерактивних методів навчання, уточнено сутність поняття „інтерактивні методи навчання”, визначено їх структуру, розроблено класифікацію за критеріями чисельності учасників, характеру завдань, методичної мети та етапу уроку.

Визначено дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів (цілі процесу навчання, принципи навчання, основні дидактичні умови; зміст навчання; інтерактивні методи навчання; навчальну діяльність на уроці; удосконалену комунікативну компетенцію, цілі процесу навчання – 2), розроблено, обґрунтовано й експериментально перевірено системно-методичну модель їх реалізації.

Ключові слова: взаємодія, дидактичні засади, комунікативна компетенція, інтерактивні методи, молодші школярі, процес навчання.

Коломиец Н.А. Дидактические основы использования интерактивных методов обучения младших школьников. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2008.

Диссертация посвящена исследованию актуальной проблемы - определению дидактических основ использования интерактивных методов обучения младших школьников.

На основе анализа научной литературы раскрыта сущность понятий „метод” и „интерактивные методы”, прослежена история их использования в учебном процессе.

Установлено, что в современной дидактике различают пассивные, активные и интерактивные методы. Первые из них основываются на доминирующей роли учителя как субъекта обучения и подчинения объективной позиции учащегося. Активные методы до некоторой степени

нейтрализуют этот недостаток, но также не могут в полной мере обеспечить полноправность учащегося в процессе обучения. Интерактивные методы основываются на диалоге (полилоге), межличностном взаимодействии, что превращает учащихся в активных субъектов учебного процесса, способствуют активному их включению в познавательную деятельность на основе самопроявления, эмоционально-положительного отношения и самостоятельного достижения учебных целей. Эти методы обладают высоким потенциалом для достижения высокого уровня интеллектуального развития ребенка, формирования у него самостоятельного критического мышления, умений не только находить и предлагать решения, но и отстаивать, аргументировать свое мнение как предпосылку дальнейшего продвижения путем познания, создания условий для самоусовершенствования и саморазвития. То есть, интерактивными считаются такие методы обучения, которые осуществляются путем активного взаимодействия учащихся в процессе обучения и дают возможность на основе вклада каждого из его участников в общее дело организовывать совместную деятельность и получать новые знания.

Разработана классификация интерактивных методов обучения младших школьников, в основу которой положены критерии: количество участников, характер задач, методическая цель, этап урока.

Установлено, что взаимодействие – это процесс совместной коммуникативной деятельности, который реализуется через обмен информацией, использование индивидуального вклада каждого на решение общей проблемы. Взаимодействию присущи такие компоненты, как общение и совместная деятельность, которые, в свою очередь, взаимосвязаны и взаимообусловлены.

Раскрыты особенности детей младшего школьного возраста в плане возможностей использования интерактивных методов обучения.

Выявлена взаимосвязь между использованием на уроках интерактивных методов обучения и сформированностью у учащихся коммуникативной компетенции.

Получили научное обоснование дидактические основы использования интерактивных методов в обучении младших школьников украинскому и английскому языкам. К ним относим: цели учебного процесса, принципы обучения, дидактические условия, содержание обучения, интерактивные методы обучения, учебная деятельность на уроке, усовершенствованная коммуникативная компетенция, цели учебного процесса - 2.

Разработана „Системно-методическая модель реализации дидактических основ использования интерактивных методов обучения младших школьников”; система уроков украинского и английского языков для учащихся третьих классов.

Подготовлены методические рекомендации по результативному внедрению в процесс обучения младших школьников украинскому и иностранному языкам интерактивных методов.

В процессе проведения исследовательской работы была подтверждена

сформулированная гипотеза.

Ключевые слова: взаимодействие, дидактические основы, коммуникативная компетенция, интерактивные методы, младшие школьники, процесс обучения.

N.A. Kolomiyets Didactic fundamentals of the use of interactive methods in elementary student teaching. - Manuscript.

Dissertation towards the scientific degree of the candidate of pedagogic sciences (PhD) in the specialty 13.00.09 – teaching theory. – M. Dragomanov National Pedagogical University.- Kyiv, 2008.

The thesis is dedicated to establishing didactic fundamentals of the use of interactive teaching methods in teaching English and Ukrainian to elementary students.

The model of the implementation of didactic principles of the use of interactive teaching methods in teaching English and Ukrainian to elementary students is substantiated and experimentally verified, in which the goals of the process of teaching, teaching principles, major didactic prerequisites; the substance of language teaching; interactive teaching methods; learning activities within the lesson; language communicative competence; and the aims of the educational process are delineated.

The work identifies and substantiates perspective tendencies of the implementation of the use of interactive teaching methods in teaching English and Ukrainian to elementary students.

A classification of interactive methods was developed using the criteria of quantity, character of tasks, methodic objective and lesson phase, which opened up opportunities for the increase of effectiveness of forming language communicative competence with elementary students.

The thesis determines theoretical provisions with regards to the essence of the notions “interactive methods”, “interaction” and the peculiarities of the interactive method structure and the teaching process with the use of interactive methods.

Key words: interaction, didactic fundamentals, language communicative competence, interactive methods, elementary students, teaching process.